

Sci-Fi(cțiunea) postmodernistă: romanul „Hesperus” al lui Ioan Petru Culianu

Ciprian Iulian TOROCZKAI

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte
“Lucian Blaga” University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts
Personal e-mail: torocipri@gmail.com

Postmodern Sci-Fi: Ioan Petru Culianu's “Hesperus”

This study examines the presence of postmodern and Sci-Fi elements in Ioan Petru Culianu's micro-novel *Hesperus*. It fully represents Culianu's originality, as it breaks both with the literature of his Romanian generation and with Eliade's literature. On the one hand, it illustrates a genre rarely approached by his generation – namely, the Sci-Fi; on the other, it follows a postmodern structure which neither Culianu's, nor Mircea Eliade's contemporaries (one of his models) have not observed in their literary works. Thus, at least a part of Culianu's literature must be placed within the category of postmodernism, *Hesperus* being one of the most eloquent evidences in that regard.

Keywords: postmodern fiction, Sci-Fi, utopia, virtual worlds, distorted time, transhumanity, Ioan Petru Culianu.

Introducere

Pornindu-se de la grila de interpretare discipol-maestru, în anul 2002 s-a organizat de către Grupul de Dialog Social o dezbatere cu tema „Culianu *versus* Eliade”¹. Participanții au abordat raportul dintre cei doi profesori de Istoria Religiei de la Chicago inclusiv prin prisma preocupărilor pe care ambii le-au avut nu doar pe plan academico-științific, ci și literar. În ceea ce privește ultimul aspect, s-au subliniat deopotrivă asemănările și deosebirile dintre Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu: pe de o parte, aceștia au ilustrat principii și teme din istoria religioasă și mitologie în lucrări de ficțiune; pe de altă parte însă, *modul* în care s-a realizat acest fapt de către fiecare autor în parte a fost diferit. Astfel, Moshe Idel a plasat creația științifică și literară a lui Mircea Eliade în contextul românesc interbelic: chiar dacă a predat și scris timp de mai multe decenii în Franța și în Statele Unite ale Americii, Eliade „a început și a rămas un scriitor și un cercetător de origine română, cu formație românească și cu o ideologie românească până în ultimul moment”².

În ceea ce-l privește pe Ioan Petru Culianu, încă de la începuturile formării sale intelectuale acesta s-ar fi vădit a fi diferit de „monoliticul Eliade”. Structura sa ar fi fost mai profundă, având de-a face cu un „cosmopolit clasic”³. Atras de științele cognitive, el a întruchipat o istorie intelectuală în mare parte diferită de a lui Eliade (deși sunt elemente clare de influență de la acesta): „Culianu cred că a încercat, și cred că a și reușit – suține M. Idel –, să devină o figură cosmopolită, care înseamnă postmodernă, care înseamnă *joc mintal* (s.a.), care nu crede, poate, în structuri profunde ale realității”⁴. În special în ultima parte a vieții sale, acesta ar fi promovat metoda morfodinamicii care avea ca premisă fundamentală tocmai ideea că, în fapt, realitatea nu este „stabilă”, ci ea se creează prin combinări.

În cadrul aceluiași dialog amintit, Andrei Cornea a exprimat aceeași idee, dar plecând de la problematica sacrului în gândirea celor doi. Dacă pentru Eliade ceea ce este fundamental este „ontologia sacrului”, pentru Culianu „sacru nu e *ceva* (s.a.), ci un sistem de producere, ... e un sacru procedural, e o procedură de crea sacru, un *soft* bazat pe o binaritate, pe o distincție

binară, elementară, care produce prin repetare diverse variante ale religiilor⁵. Și subliniind că este vorba aici de o chestiune metodologică evident diferită, referentul trage concluzia: „sacru lui Eliade este un sacru modern clasic, în timp ce sacru lui Culianu este un sacru recent sau postmodern⁶”.

Într-o recenzie publicată la prima ediție a cărții lui Andrei Oișteanu – unde se regăsesc convorbirile din cadrul mesei rotunde „Culianu *vs.* Eliade” – Ștefan Borbely critica faptul că în această carte nu s-a discutat „schimbarea de paradigmă culturală” înregistrată în cazul celor doi savanți, după care trăgea aceeași concluzie: Eliade a fost „un *modern* prin excelență, bine contaminat de structuralism universalist ateu”, pe când Culianu a aparținut mai degrabă „unei amprente culturale *postmoderne* (s.a.)⁷”.

Punctul de plecare al referatului nostru îl constituie tocmai această postulare a lui Culianu ca autor postmodern, spre deosebire de Eliade ca autor modern. Nu vom recurge însă nici la compararea operei științifice, nici a celei literare a celor doi. O astfel de inițiativă ar depăși cu mult cadrele unui simplu studiu. Credem că accepțiunea Culianu – scriitor postmodern se poate demonstra elocvent în cazul unuia dintre romanele sale, „Hesperus”, unde regăsim liniile directe ale ficțiunii postmoderne în cazul unui gen mai puțin luat în considerare de critici, cel al literaturii științifico-fantastice.

În chiar prefața scrisă la *Hesperus*, Mircea Eliade se întreba dacă nu cumva „intima cunoaștere a credințelor, ideilor și tehnicilor religioase a pregătit – sau provocat – tema centrală din *Hesperus*”. „Important este să subliniem acum – adăuga el – faptul că un tânăr savant, stăpân pe mai multe filologii, a resimțit nevoia imperioasă – bine finalizată – de a scrie un roman care este în aceeași timp o operă științifico-fantastică și o «călătorie filozofică» într-o lume paralelă⁸”.

Cu intuiția-i caracteristică, Eliade mai evidențiază un aspect foarte important, care, de fapt, trimite la accepțiunea de creație postmodernă a romanului lui Culianu: „Interesul și valoarea literară ale lui Hesperus țin în primul rând de faptul că lumea lui paralelă este construită prin magia narațiunii...”. Aventurile personajelor din roman „au o structură mitologică, fără ca totuși să repete ori să adapteze anumite mituri europene sau exotice⁹”. Cu alte cuvinte, deși autorul ar fi reușit performanța de-a construi „un roman de tip tradițional”, *Hesperus* – ca un „roman de aventuri situate nu excesiv de îndepărtat” – posedă una din „formele cele mai enigmatice” de exprimare literară prin experiența temporală diferită pe care o propune. Pentru a înțelege mai bine cum este posibil ca această operă de anticipație să reunească deopotrivă o condiție umană recognosibilă și în același timp o dimensiune umană modificată – cea temporală –, prin progrese fabuloase ale unei tehnologii futuriste, trebuie

însă să facem o incursiune în procesul de „science-ficționalizare a postmodernismului”, respectiv de „postmodernizare a SF-ului”, așa cum îl explică Brian McHale¹⁰.

Science-ficționalizarea postmodernismului/ postmodernizarea SF-ului

Preluând definiția SF-ului formulată de Darko Suvin¹¹ și completată de discipolul acestuia, Robert Scholes¹², Brian McHale afirmă că, asemenea ficțiunii postmoderniste, science-fiction-ul este guvernat de dominantă ontologică, fiind parte „genul antologic *per excellence*”¹³. Desigur, orice ficțiune a oricărui gen literar implică o „rupere de realitate”, sinonimă cu apariția unei alte lumi. Ceea ce este specific genului SF se referă la „proiecția unei rețele de inovații, cu implicațiile și consecințele lor”, fapt care aduce un *novum* în chiar structura lumii reprezentată. Întâlnirea – „confruntarea” – dintre lumea reală și cea ficțională are loc prin diverse procedee literare, cum ar fi intruziunea unei alte lumi în lumea noastră (vezi clasicul lui H.G. Wells, *Războiul lumilor*) sau transportarea – prin spațiu, timp sau o „altă dimensiune” – a unor reprezentanți ai lumii noastre într-o altă lume (vezi *Star Trek*). Astfel, „înstrăinarea” de care vorbea Survin devine posibilă fie printr-o dislocare în spațiu, fie printr-o dislocare în timp (nu întâmplător o caracteristică a multor opere SF fiind aceea că proiectează călătoriile spațiale în viitor, chiar dacă aceste călătorii se bazează pe tehnologii ce au fost extrapolate din acelea ale zilelor noastre). Începând cu călătoria în timp imaginată de Wells și cu imaginarea călătoriei interdimensionale de către Edwin Abbott în *Flatland* (1884), genul SF a înregistrat o serie de lumi din viitor, care gravitează fie către polul utopic, fie către cel distopic. Brian McHale enumeră aici „istoria viitoare”, motivul deja clasic al mașinii timpului, motivul „trezirii celui care doarme” sau toposul „lumii pierdute”¹⁴.

„Invazii din spațiu, vizite pe alte planete, viitoruri utopice sau distopice, călătorii în timp, lumi pierdute sau paralele – toate aceste toposuri SF servesc scopurilor unor poetici ontologice, dar una care s-a dezvoltat aproape în întregime independent de poetica ontologică a postmodernismului. După cum s-ar părea, ficțiunea SF și ficțiunea postmodernistă au avansat de-a lungul unor trasee literar-istorice paralele¹⁵”. Această prejudecată este însă demonstrată de McHale, care evocă anumite teme similare între aceste direcții literare aparent „paralele”: toposul interplanetar al supravegherii de către ființe superioare, toposul unui război între călătorii în timp din epoci diferite, toposul „Robinson Crusoe”, al improvizațiilor tehnologice ingenioase ale unor

naufrația, construirea unui ecosistem planetar sau a unor echiwoce vieți postume¹⁶.

Cu trimire la câteva zeci de autori și titluri de cărți, Brian McHale ilustrează cu claritate procesul dual de „science-ficționalizare a postmodernismului”, respectiv de „postmodernizare a SF-ului”. Sintetizând, pe de o parte există tendința unor scriitori postmoderniști de a „căuta materie primă în subteranele SF-ului”¹⁷. Mai mult sau mai puțin recunoscută de autori, această influență este, în mod paradoxal, mult mai puțin asociată cu ceea ce este în mod general asociat genului SF, și anume motivele de coloratură interplanetară. Mult mai puternice au fost însă împrumuturile care au vizat motivele dislocării temporale, mai pregnante chiar și decât cele ale dislocării spațiale (cu alte cuvinte, au fost proiectate lumi mai mult în viitor decât în alte galaxii...).

În ceea ce privește lumile postmoderniste ale viitorului, acestea sunt marcate de un repertoriu ce cuprinde mari descoperiri în științele biologice (cum ar fi clonarea), ființe umane sintetice (cyborg), epidemii de viruși și arme biologice etc. „Totuși, în general, scriitorii postmoderniști sunt mai interesați de consecințele sociale și instituționale ale inovațiilor tehnologice, de reglementările sociale la care duc aceste progrese, mai mult decât de inovațiile în sine”¹⁸. Spre exemplu, unele texte postmoderniste prezintă „cartelizarea” viitorului, altele creșterea remarcabilă a conglomeratelor internaționale, care tind să înlocuiască guvernele naționale și să subjuge oamenii din lumea întreagă. Fără a intra în detaliu, majoritatea viitorurilor, atât în literatura postmodernistă cât și în cea SF, sunt distopii întunecate. De asemenea, o temă comună ambelor este cea a lumii post-Holocaust sau a sfârșitului apocaliptic (la care se mai adaugă tema „lumilor paralele” sau toposul „lumii pierdute” – e adevărat, cu o frecvență mai redusă)¹⁹.

Pe de altă parte, îndatorarea scrierilor postmoderniste față de genul SF nu se constituie ca un fenomen unidirecțional; în aceeași măsură regăsim scrieri SF care au împrumutat motive din literatura postmodernistă²⁰. Această tendință de „postmodernizare a SF-ului” a început în anii 60-70 și poate îmbrăca diverse forme (a se vedea de exemplu confruntarea ontologică specific postmodernistă dintre text ca obiect formal și lumea pe care o proiectează).

Hesperus: distorsonarea timpului și corectarea umanității?

Romanul „Hesperus” al lui I.P. Culianu se înscrie perfect în grila hermeneutică descrisă anterior. Astfel, atras de genuri literare considerate periferice, I.P. Culianu poate fi considerat, fără a greși, și un (fn)

autor de „fictiuni SF și detectiviste”²¹. Romanul SF *Hesperus*, o distopie situată într-un viitor îndepărtat, este o astfel de ficțiune. După ce Pământul a fost distrus, lupta pentru putere se dă între două civilizații, cea din Hyperborea, lumea subpământeană, și cea hesperiană, de la suprafață. Totul, în această lume postapocaliptică, este o joacă, o joacă serioasă²², un experiment imens, în care manipularea ființei umane are un rol esențial. Proiectul *Hesperus*, de exemplu, „urmărește constituirea unei civilizații perfecte, care nu va cunoaște nici dorința, nici moartea”, un fel de „paradis tehnologic în care nimeni nu dorește și nu înfăptuiește nimic, fiind în același timp pus la adăpost de toate neajunsurile condiției umane: moarte, boală, suferință morală, foame, muncă, durerile facerii, îmbulzeală”. Cei din *Hesperus*, conștienți totuși că „tehnologia este bună pentru roboți”, dețin o „armă” care „poate, pur și simplu, sfida legile universului fizic” și pe care au numit-o Arta Transformării. Horton, conducătorul experimentului, definește această Artă a Transformării astfel: „... un joc, prin care orice individ uman care stăpânește toate capacitățile creierului poate sfida legile universului fizic. Mai mult, poate compune o infinitate de universuri care ascultă de alte legi. Niciunul nu este mai «real» universuri care ascultă de alte legi. Niciunul nu este mai «real» decât altul... Trebuie să vă revelez un mister: nu există altă realitate decât inteligența umană. Lumea a venit la ființă datorită acesteia, nu invers...”

Această definiție a Artei Transformării, formulată într-o scriere ficțională de la începutul anilor '80 ai secolului trecut, va fi piatra de temelie a unor lucrări precum *Gnozele dualiste ale Occidentului*²³ sau *Arborele Gnozei*²⁴, unde religiile, dar și tot ceea ce ține de civilizație și cultură, sunt descrise ca având o origine unică (și, în viziunea lui Culianu, incontestabilă): *mintea omenească*²⁵. În romanul *Hesperus*, este speculată ideea că *lumea este un vis, o fantasmagorie, o creație a minții omenești*.

În romanul lui I.P. Culianu, savantul Horton este profetul acestui nou tip de credință: „Fiecare dintre voi are puțința de a cunoaște fericirea, trăind veșnic înlăuntrul visului său cel mai intim. Această nouă posibilitate eu o numesc libertate adevărată... Au fost numeroase inteligențe capabile a se închide în propriul lor vis. Poate că, de fapt, lumea însăși nu e decât visul unei astfel de inteligențe. Oricum ar fi, ea mai are o altă funcție, dintru începuturi: aceea de a-i adăposti pe cei zbuciumați, pe cei alungați din propriile lor vise de către forțe întunecate. Lumea este locul de adunare a celor care nu pot să-și suporte visul...”

În altă ordine de idei, *Hesperus* nu este doar o ficțiune SF, o utopie, ci și un roman de aventuri, plin de intrigi, trădări, asasinat (denunțate fiind astfel acele utopii în slujba cărora nicio crimă nu este odioasă).

În loc de concluzii

Literatura scrisă de Ioan Petru Culianu poate fi abordată dintr-o multitudine de perspective²⁶, cea mai potrivită fiind însă, în opinia noastră, cea trans-și inter-disciplinară. Hesperus este, indiscutabil, punerea în scenă a unor idei de natură științifică pe care Culianu le va dezvolta mai târziu, dar a căror intuiție o posedă pe deplin încă de acum. Valorarea literară a operei sale survine astfel mai ales din acest punct de vedere; de asemenea, se mai adaugă modul în care, într-o îngemănare de teme religioase și filozofice, metoda narativă a literaturii SF este utilizată ca cea mai potrivită pentru a sublinia importanța deosebită a imaginației (și visului) pentru umanitate.

În ceea ce privește constituirea unor lumi ficționale, unii exegeți ai gândirii lui Culianu s-au oprit asupra influenței (evidente) a literaturii lui Mircea Eliade asupra celei a lui Culianu, respectiv asupra contextului românesc în care s-a format intelectual acesta din urmă, context care, chiar și după părăsirea României în anul 1972, și-a pus amprenta asupra a ceea ce a scris²⁷. Să spunem câteva lucruri în ordine inversă.

Ștefan Borbely și-a pus întrebarea dacă există o continuitate sau o discontinuitate între literatura scrisă de Culianu și cea care s-a făcut în România la începutul deceniului al optulea. El tinde să accepte prima variantă, a continuității, făcând apel tocmai la romanul Hesperus. Laboratorul apariției acestei scrieri este unul contextual: în anii în care Culianu era student și a început să publice în România, presiunea istoriei și a ideologiei comuniste i-a făcut pe unii autori să se replieze într-un soi de „defensivă estetică”, unde predominantă era ruptura dublă dintre realitate și reprezentare. Este ceea ce criticul Nicolae Oprea a numit *literatura provinciilor imaginare*, ilustrată de scriitori ca Mircea Ghiculescu: *Omul de nisip*; Eugen Uricariu: *Vladia*; Ștefan Bănuțescu: *Cartea Milionarului*, etc. Apare la acești scriitori un soi de geografie ficțională marginală, separată, în care nu doar istoria, ci și orice formă de presiune politică și ideologică încetează să funcționeze. Personajele care populează aceste lumi sunt figuri hieratice și straniu, interesate de științe secrete, oculte, interesați de a deprinde învățături și practici situate dincolo de înțelegerea umană comună. Desigur, unele scrieri sunt clar utopice, cum ar fi de exemplu cele din scrierile lui A. E. Baconsky: *Biserica Neagra* sau

Matei Călinescu, *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter*. Pe plan filosofic, această marginalizare mpusă sau auto-impusă, ca mod de evadare dintr-un univers concentraționar deopotrivă fizic și mintal, este ilustrat de retragerea lui Constantin Noica la Păltiniș, departe de limitele impuse de atoritățile comuniste, în libertatea gândirii pure.

Referitor la al doilea aspect, este de așteptat ca

influența masivă exercitată de Mircea Eliade – istoric al religiilor asupra lui Culianu – istoric al religiilor să fie dublată și de Mircea Eliade – scriitorul asupra lui Culianu – scriitorul. Totuși, la fel cum în primul plan nu există juxtapunere completă²⁸, nici în al doilea caz imaginarul lui Eliade nu coincide cu imaginarul lui Culianu.

Micro-romanul *Hesperus* reprezintă, în opinia noastră, dovada vie a originalității lui Culianu, a „rupturii” sale atât cu literatura generației sale din România, cât și cu literatura lui Eliade. De ce? Fiindcă, pe de o parte, ilustrează un gen pe care nici unii nu l-au abordat – cel SF; pe de altă parte, se încadrează foarte mult pe o structură postmodernă pe care, iarăși, nici autorii contemporani lui Culianu, nici Mircea Eliade, nu au urmat-o în operele lor literare²⁹.

Acknowledgement:

Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul “Exelență interdisciplinară în cercetarea științifică doctorală din România – EXCELLENTIA” cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contract nr. POSDRU/187/1.5/S/155425.

Note:

1. Cf. Andrei Oișteanu, *Religie, politică și mit. Texte despre Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu*, ed. a II-a, Polirom, Iași, 2014, p. 348 ș.u.
2. Ibidem, p. 363.
3. Vezi ibidem, p. 365-366.
4. Ibidem, p. 366.
5. Ibidem, p. 380-381.
6. Ibidem, p. 381.
7. Vezi ibidem, p. 396. Recenzia a fost publicată în *Apostrof*, Cluj, nr. 11 (210), anul XVIII, noiembrie 2007, p. 29.
8. Ioan Petru Culianu, *Hesperus*, ed. a II-a, Polirom, Iași, 2004, p. 6.
9. Ibidem, p. 6.
10. Brian McHale, *Ficțiunea postmodernistă*, trad. Dan H. Popescu, Polirom, Iași, 2009.
11. Darko Suvin a definit genul SF ca fiind „literatura înstrăinării cognitive”, iar sensul cuvântului „înstrăinare” este de „o nouă stranie, un *novum*”, prin care se exprimă confruntarea datului empiric al lumii noastre cu ceva *nedat* – dincolo de obișnuitele fundamente ale logicii, rațiunii și științelor pozitive. Vezi Darko Suvin, *Metamorphoses of Science Fiction: On the Poetics and History of a Literary Genre*, Yale University Press, New Haven, London, 1979, p. 4.
12. Robert Scholes, *Structural Fabulation: An Essay on Fiction of the Future*, Notre Dame University Press, Notre Dame, London, 1981, p. 29 și 61-62: „Fabulația... este ficțiunea care nu oferă o lume clar și radical discontinuă față

de cea pe care o știm și care totuși se reîntoarce pentru a se confrunta cu acea lume cunoscută într-un mod cognitiv... Fabulația speculativă (science-fiction-ul, de pildă) ... este definită de prezența (a cel puțin) unei discontinuități reprezentationale (s.a.) clar cu viața așa cum o știm”.

13. Brian McHale, op. cit., p. 101.

14. Ibidem, p. 103-105.

15. Ibidem, p. 105.

16. Vezi Ibidem, p. 108-109.

17. Ibidem, p. 110.

18. Cf. Ibidem, p. 112. Totuși, această caracteristică este din ce în ce mai evidentă și la autorii de literatură SF mai noi.

19. Ibidem, p. 113-115.

20. Vezi Ibidem, p. 116 ș.u.

21. Raul Popescu, „Ioan Petru Culianu și lumile sale ficționale”, în *Steaua* 59 (2013), nr. 7-8, p. 22-24.

22. A se vedea, pentru o mai bună înțelegere, și Ioan Petru Culianu, *Iocari serio. Știința și arta în gândirea Renașterii*, Iași, Polirom, 2003.

23. Idem, *Gnozele dualiste ale Occidentului. Istorie și mituri*, București, Nemira, 1995; Iași, Polirom, 2002.

24. Idem, *Arborele gnozei. Mitologia gnostică de la creștinismul timpuriu la nihilismul modern*, București, Nemira, 1999.

25. Rezumăm pe scurt concepția cognitivă a lui Culianu: religia, filozofia, știința, literatura, însăși viața, se arată deopotrivă ca sisteme de gândire/idei sincronice și procese computazionale diacronice: „jocuri ale minții”; tot ce se întâmplă în istoria omenirii apare mai întâi în mintea omului; fiecare individ gândește în cadrul unei tradiții și, ca urmare, este gândit de ea, iar în acest proces, el ajunge la autocertitudinea cognitivă că orice este gândit este experimentat și că, de asemenea, orice este experimentat are efect asupra a ceea ce este gândit (intertextualitatea cognitivă); unitatea fundamentală a umanității nu constă într-o unitate de concepții sau soluții, ci în unitatea operațiilor minții omenești; pusă în față unor fapte similare, în medii similare, mintea va produce totdeauna rezultate similare; mintea funcționează activând și desfășurând, prin opțiuni binare permutate și/sau combinate, posibilitățile „logice” (computațional-fractalice) implicate într-un „set de reguli” generative relativ simple, adică în „gramatica” unor „presupuneri mitice” referitoare „la natură și la existența, luptând cu eternele mistere ale vieții, morții, binelui și răului, țelurilor umane, dreptății și așa mai departe”. În principiu, mintea este liberă de determinismele istorice și biologice, și ar dispune de o temporalitate proprie și originară în raport cu diacronia/cronologia timpului istoric, dar nici nu s-ar confunda cu sincronia anistorică. Timpul istoric ar reprezenta oarecum „suprafața” secvențială a temporalității cognitiv-morfodinamice. Morfodinamica încearcă integrarea a sistemului cu temporalitatea, a sincroniei cu diacronia, a „logicii” cu istoria, vizând mai cu seamă transformarea, procesul de diferențiere și variație a mitului cercetat, și mai puțin formă sa originală, esențială, arhetipică. Orientarea deconstructivă

este totuși echilibrată de intenția concomitentă a metodei de a surprinde „obiectul ideal” în dimensiunea sa „logică” (computațional-fractalică), în virtutea unității generativ-operaționale a minții. Considerând setul de reguli generativ drept începutul și limita unui sistem de gândire/idei, Culianu propune abordarea istoriei ca dezvăluire a tiparului interacțiunii sistemelor de idei, manifestate doar parțial și aparent haotic în timpul istoric, susținând, prin urmare, că istoria este doar umbră secvențială a acelei spațio-temporalități cognitive care depășește mentalitatea obișnuită. Vezi Balon-Ruff J. Zsolt, *Ioan Petru Culianu. Studiu monografic*, teză de doctorat susținută în anul 2013 la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca sub îndrumarea Prof. univ. dr. Egyed Péter (mss.).

26. Vezi de exemplu Simona Galațchi, *Etapele unei inițieri: o abordare jungliană și psihanalitică a literaturii lui Ioan Petru Culianu*, Ed. Muzeul Național al Literaturii Române, București, 2013.

27. Ștefan Borbely, „The Literary Pursuit of a Historian of Religions: The Case of Ioan Petru Culianu”, în *Journal of Romanian Literary Studies* (2013), nr. 3, p. 13-20.

28. A se vedea mai ales Liviu Bordaș, „Ioan Petru Culianu, Mircea Eliade, and Felix Culpa. With the I.P. Culianu – M.L. Ricketts Correspondence”, în Mihaela Grigor (ed.), *Mircea Eliade between the History of Religions and the Fall into History*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2014, p. 67-178. Idem, „«Întotdeauna far într-o lume nihilistă»”. Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu – completări documentare”, în Viorel Cernica (ed.), *Studii de istorie a filosofiei românești*, VIII, Ed. Academiei Române, București, 2012, p. 303-364.

29. Acest lucru ne face să punem la îndoială și alte apropieri (forțate) între Culianu și alți autori români din sec. XX, cum ar fi de exemplu Lucian Blaga... Cu totul neconvingător demersul Emiliei Spătaru, „Lucian Blaga și Ioan Petru Culianu în context european”, http://www.philippide.ro/distorsionari_2008/553-556%20SPATARU%20Emilia.pdf.

Bibliography:

*** *Dialoguri întrerupte: Corespondența Mircea Eliade – Ioan Petru Culianu*, ed. a II-a, Polirom, Iași, 2013

Andrușcă (Matei), Anca Ramona, „Imaginea „Statului - Politist” în literatura lui Ioan Petru Culianu”, http://www.bursedoctorale.ro/public/documente/conferinte/1332583519_articol_ART_CONF_ANDRUSCA_LIT_IULIE2010.pdf

Anton, Ted, *Eros, magie și asasinarea profesorului Culianu*, ed. a II-a, Polirom, Iași, 2005

Bellow, Saul, *Ravelstein*, trad. Antoaneta Ralian, Polirom, Iași, 2008

Bomher, Noemi, „Femininity in the Work of Ioan Petru Culianu”, în *Cultural and Linguistic Communication* 2 (2012), nr. 2, p. 153-161.

- Borbely, Ștefan, „The Literary Pursuit of a Historian of Religions: The Case of Ioan Petru Culianu”, în *Journal of Romanian Literary Studies* (2013), nr. 3, p. 13-20.
- Bordaș, Liviu, „Ioan Petru Culianu, Mircea Eliade, and *Felix Culpa*. With the I.P. Culianu – M.L. Ricketts Correspondence”, în Mihaela Grigor (ed.), *Mircea Eliade between the History of Religions and the Fall into History*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2014, p. 67-178.
- Călinescu, Matei, *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade: amintiri, lecturi, reflecții*, Polirom, Iași, 2002
- Culianu, Ioan Petru, *Arborele gnozei. Mitologia gnostică de la creștinismul timpuriu la nihilismul modern*, București, Nemira, 1999
- Culianu, Ioan Petru, *Arta fugii. Povestiri*, Iași, Polirom, 2002
- Culianu, Ioan Petru, *Călătorii în lumea de dincolo*, București, Nemira, 1994, 1999; Iași, Polirom, 2003
- Culianu, Ioan Petru, *Dicționarul religiilor*, București, Humanitas, 1993, 1996; Iași, Polirom, 2007
- Culianu, Ioan Petru, *Eros și magie în Renaștere. 1484*, București, Nemira, 1994, 1999; Iași, Polirom, 2003
- Culianu, Ioan Petru, *Experiențe ale extazului*, București, Nemira, 1997; Iași, Polirom, 2004
- Culianu, Ioan Petru, *Gnozele dualiste ale Occidentului. Istorie și mituri*, București, Nemira, 1995; Iași, Polirom, 2002
- Culianu, Ioan Petru, *Hesperus*, București, Univers, 1992; București, Nemira, 1998; Iași, Polirom, 2003
- Culianu, Ioan Petru, *Iocari serio. Știința și arta în gândirea Renașterii*, Iași, Polirom, 2003
- Culianu, Ioan Petru, *Iter in silvis I. Eseuri despre gnoză și alte studii*, Iași, Polirom, 2012
- Culianu, Ioan Petru, *Iter in silvis II. Gnoză și magie*, Iași, Polirom, 2013
- Culianu, Ioan Petru, *Jocul de smarald*, Iași, Polirom, 2005, 2011
- Culianu, Ioan Petru, *Jocurile minții. Istoria ideilor, teoria culturii, epistemologie*, Iași, Polirom, 2002
- Culianu, Ioan Petru, *Mircea Eliade*, București, Nemira, 1995, 1998; Iași, Polirom, 2004
- Culianu, Ioan Petru, *Păcatul împotriva spiritului. Scrieri politice*, București, Nemira, 1999; Iași, Polirom, 2005, 2013
- Culianu, Ioan Petru, *Pergamentul diafan. Povestiri*, București, Nemira, 1994
- Culianu, Ioan Petru, *Pergamentul diafan. Ultimele povestiri*, București, Nemira, 1996; Iași, Polirom, 2002
- Culianu, Ioan Petru, *Psihanodia*, București, Nemira, 1997, Iași, Polirom, 2006
- Culianu, Ioan Petru, *Religie și putere*, București, Nemira, 1996; Iași, Polirom, 2005
- Culianu, Ioan Petru, *Studii românești I. Fantasmale nihilismului. Secretul Doctorului Eliade*, București, Nemira, 2000; Iași, Polirom, 2006
- Culianu, Ioan Petru, *Studii românești II. Soarele și Luna. Otrăvurile admirației*, Iași, Polirom, 2009
- Culianu, Ioan Petru, *Toz grec*, Iași, Polirom, 2010
- Culianu, Ioan Petru, *Cult, magie, erezii. Articole din enciclopedia ale religiilor*, Iași, Polirom, 2003
- David, Dorin, *De la Eliade la Culianu*, Eikon, Cluj, 2010
- De Martino, Marcello, *Mircea Eliade esoterico. Ioan Petru Culianu e i „non detti”*, Settimo Sigillo, Roma, 2008
- Dumbravă, Daniela, „Il Carteggio Ugo Bianchi & Ioan Petru Culianu: fonte per la storiografia italiana della storia delle religioni”, în *Archaeus* 15 (2011), nr. 3, p. 451-470.
- Dumbravă, Daniela, „The Unplubished Correspondence between Ugo Bianchi and Ioan Petru Culianu”, în *Archaeus* 14 (2010), nr. 3, p. 93-120
- Galațchi, Simona, *Etapele unei inițieri: o abordare jungiană și psihanalică a literaturii lui Ioan Petru Culianu*, Ed. Muzeul Național al Literaturii Române, București, 2013.
- Gavriluță, Nicu, *Culianu, jocurile minții și lumile multidimensionale*, Polirom, Iași, 2000
- Antoși, Sorin (ed.), *Ioan Petru Culianu. Omul și opera*, Polirom, Iași, 2003
- Gorshunova, Olga, „Terra Incognita of Ioan Culianu”, în *Ėtnografičeskoe obozrenie*, 2008, n° 6, p. 94-110 (în rusă)
- Kitchin, Rob și Kneale, James, „Science fiction or future fact? Exploring imaginative geographies of the new millennium”, în *Progress in Human Geography* 25 (2001), nr. 1, p. 19-35.
- McHale, Brian, *Ficțiunea postmodernistă*, trad. Dan H. Popescu, Polirom, Iași, 2009;
- Oișteanu, Andrei, „Mircea Eliade and Ioan Petru Culianu on Narcotics and Religion”, în *Archaeus* 14 (2010), nr. 3, p. 121-140
- Oișteanu, Andrei, *Religie, politică și mit. Texte despre Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu*, Polirom, Iași, 2007; ed. a II-a 2014
- Patapievic, Horia-Roman, *Ultimul Culianu*, Humanitas, București, 2010
- Pîrjol, Florina, „Actualitatea lui Culianu”, în *Dilemateca*, august 2010, p. 53.
- Popescu, Raul, „Ioan Petru Culianu și lumile sale ficționale”, în *Steaua* 59 (2013), nr. 7-8, p. 22-24.
- Scholes, Robert, *Structural Fabulation: An Essay on Fiction of the Future*, Notre Dame University Press, Notre Dame, London, 1981;
- Spătaru, Emilia, „Lucian Blaga și Ioan Petru Culianu în context european”, http://www.philippide.ro/distorsionari_2008/553-556%20SPATARU%20Emilia.pdf
- Suvin, Darko, *Metamorphoses of Science Fiction: On the Poetics and History of a Literary Genre*, Yale University Press, New Haven, London, 1979;
- Zolla, Elemire, *Ioan Petru Culianu*, Alberto Tallone Editore, 1994.